

בארה של תורה

מאת הרב ראובן גולן מח"ס רינונה של תורה ♦ יו"ל ע"י כולל שערים המצויינים שע"י מוסדות דרכי תורה רחובות

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

טל' 08-9744220

דוא"ל לרשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com

גליון 145 טבת תשע"ז

העלון מוקדש לע"נ מרת מזל סעידה בת יעקב ע"ה ע"י ר' רונן קטבי הי"ו

פרשת ויגש

החקירה שבעקבותיה החליט יהודה לדבר קשות

עם יוסף

יוגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני וגו' ואל יחר אפך בעבדך (מד, יח)

פירש"י שממה שאמר יהודה ואל יחר אפך למדנו שלא דיבר אל יוסף בלשון רכה כדרך המדברים עם המלך, אלא דיבר עימו קשות.

והנה יש לעיין בפשר הנהגת האחים, שמתחילה אמרו (פס' ט') "אשר ימצא איתו מעבדיך ומת, וגם אנחנו נהיה לאדוני לעבדים", וקבעו שהגנב יומת והשאר יהיו עבדים. ואחר כך חזרו בהם ואמרו (פס' טז') "הננו עבדים לאדוני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו", כלומר שגם הגנב יהיה עבד ולא יומת. וכאשר יוסף עשה עימם לפני משורת הדין ולא לקחם לעבדים אלא "האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד, ואתם עלו לשלום אל אביכם", דוקא אז החל יהודה לדבר עימו קשות.

והגאון רבי יעקב מליסא בספר נחלת יעקב עמד בזה, וביאר, שלמרות שמתחילה היה בידם להרוג את פרעה ואת עמו, נכנעו ודיברו ברכות כי סברו שהם נתפסים ונענשים עתה על עוון מכירת יוסף, וכמו שאמרו (פס' טז') "מה נדבר ומה נצטדק האלהים מצא את עוון עבדיך". ולכן פסקו שהגנב יומת, כי מסתמא יסובב בעל הסיבות שימצא הגביע ביד מי שנתחייב מיתה בעוון המכירה, כדן "הגונב נפש ומכרו מות יומת" (שמות כא, טז), ובפרט שמעון ולוי שהתחילו בחטא וזממו להמית את יוסף [כמו שאמרו "לכו ונהרגוהו" (לעיל לו, יט-כ) ע"פ תרגום יונתן שם], ודינם כאשר זממו לעשות ולהתחייב מיתה. ועל השאר פסקו עבדות, כי בהסכמת כולם נמכר לעבד.

אך כשראו שהגביע נמצא באמתחת בנימין שלא השתתף כלל במכירה, הבינו שאין הם נתפסים בעוון המכירה [ואם כן אין אחד מהם שחייב מיתה], ולכן סברו עתה שכל המתרחש עימם הוא מחמת שכעת מתחיל שעבוד מצרים, ומשום כך פסקו על עצמם שיהיו עבדים. אולם לבסוף כשאמר להם יוסף "ואתם עלו לשלום אל אביכם", ראו שעדיין לא הגיע זמן השעבוד במצרים, וכיון ששוב לא היה להם במה לתלות את לקיחת בנימין לעבד, לא במכירה ולא בשעבוד, הבינו שאין זו אלא עלילת דברים שלא כדן, ולכן פתח יהודה ודיבר עם יוסף קשות ואמר לו שיהרוג אותו ואת עמו ויקח לו את בנימין.

מרתק – יהודה ידע שמושל מצרים הוא יוסף

בכבודו ובעצמו !

"אדוני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב וגו'" (מד, יט)

הקשו המפרשים שבכל דברי יהודה כאן לא מצינו בקשה או טענה חדשה, אלא שחזר בקיצור על כל מה שהיה ביניהם מתחילה ועד עתה. ולכאורה הרי יוסף ידע את כל זה ואם כן די היה ליהודה שיאמר לו רק "ונפשו קשורה בנפשי", ומדוע חזר וסיפר כל זאת.

ותירץ הגאון רבי יעקב מליסא בספר נחלת יעקב, שבשלב זה כבר הבין יהודה שמושל מצרים הוא יוסף, וסבר שיוסף אינו מתגלה אליהם משום שרצונו לנקום בהם, ולכן בא עליהם בעלילות דברים ומצער אותם, בחושבו שאביו כבר מת ולכן איננו חושש להשיב לאחיו כגמולם [וכמו שנאמר לאחר פטירת יעקב (ויחי ג, טו), "ויראו אחי יוסף כי מת אביהם, ויאמרו, לו ישתמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו איתו"]. ואף שכבר סיפרו לו שיעקב חי, מכל מקום יתכן שיוסף חושד בהם שאינם דוברים אמת ואומרים זאת כדי להסיר

תלונתו מעליהם, ובאמת אביו כבר מת מרוב זקנה וצער [ובפרט שכבר שיקרו לו באמרים "ואחיו מת", ולכן חשד שגם בזה הם משקרים].

ולכן הבין יהודה שהדרך היחידה למנוע מיוסף לנקום בהם היא על ידי שיוכיחו לו שיעקב אכן חי. ולכן אמר לו "אדוני שאל את עבדיו לאמור היש לכם אב או אח", שלכאורה המילה "לאמור" מיותרת, אלא שאמר לו שימסיע לפי תומו" נאמן בדבריו, ואף אנו, הרי שאלת אותנו על דברים אחרים כדי לראות אם נאמר לך במסיה לפי תומו שאבא עדיין חי, ואכן כך אמרנו לך. ועוד, שלמרות הרעב הגדול התעכבו ולא שבנו למצרים מיד, ועל כרחך שהיה זה מחמת אבא שעיכב בעדנו בגלל דאגתו לבנימין. ואם כן עליך להימנע מלהתנקם בנו כדי שלא לצער עוד את אבא.

וכן מצאתי בספר פני דוד למרן החיד"א שציין לדברי רבי שמואל לאנידו בספר כלי חמדה (דף סד, ב) בשם רבי שלמה אלקבץ, שיהודה הכיר וידע שהיה יוסף, ולכן אמר לו "בי אדוני", ש"בי" אותיות "יב", כלומר שאתה מכלל יב' שבטים, והנך אחינו יוסף. וכל תכלית דבריו היתה כדי לשכנע את יוסף שיפסיק להעמיד פנים ויודה שהוא יוסף. ואכן יהודה הצליח בזה, ולכך דרשו עליו חז"ל (ב"ר צג, ד) את הפסוק "מים עמוקים עצה בלב איש, ואיש תבונה ידלגה", שבעומק לבו של יוסף היות עצות ותחבולות כיצד להמשיך ולהעמיד פנים, אך יהודה שהיה איש תבונה הצליח לגרום ליוסף להתגלות בפניהם.

ולאור זאת ביאר החיד"א את דברי המדרש (במדב"ר יג, ג) "אמר הקב"ה, יהודה אתה השפלת עצמך מפני אחיך הקטן ממך, חייך כשיוקם המשכן ויבואו השבטים להקריב אין אחד מהם מקריב ראשון לפניך, אלא חולקים לך כבוד ואתה הוא שתקריב ראשון". שלכאורה אם נאמר שיהודה לא ידע שהיה יוסף אם כן מדוע נחשב לו הדבר להשפלה, ועל כרחך שידע זאת ואף על פי כן התחנן אליו והפציר בו, ולכן נחשב לו הדבר כהשפלה. נוראה ברמב"ן ורבינו בחיי (מה, א) שתחונתו יהודה היו כה גדולים עד שרבים מבני ביתו של פרעה ומאנשי מצרים הגיעו לביתו של יוסף וביקשו ממנו שימחל לבנימין וישחרר אותו].

התרגיל המבריק שאילץ את יוסף להתגלות

ביאור יקר מצאנו בדברי הרב המעתיק בספר 'תפארת יהונתן' להגר"י אייבשיץ, שהנה מתחילה כשסברו האחים שלא ימצא הגביע בכליהם קיבלו עליהם לנהוג כדן עובדי כוכבים שהגונב מבית המלך עונשו מיתה והנולדים אליו יהיו עבדים. אך מנשה שהיה שליחו של יוסף אמר להם (פס' י"ג) "גם עתה כדבריכם כן הוא, אשר ימצא איתו יהיה לי עבד, ואתם תהיו נקיים", כלומר שכיון שאתם מדברים בלשון הקודש עליכם לפסוק כדן תורה, שהגנב יהיה עבד והנולדים אליו פטורים מעונש.

ותשובתו הפתיעה אותם מאד, כי חשבו שמנשה מצרי ואם כן מנין לו ידיעה בדיני התורה, והלא רק הם ואביהם יודעים דינים אלו. ועלה בדעתם שכיון שהוא מבין בלשון הקודש יתכן ונודמן לבית מדרשו של יעקב ולמד שם במקרה דין זה. אך עדיין היה הדבר לפלא בעיניהם, ובפרט כשצירפו ספק זה למה שסיפר להם שמעון שיוסף אסרו לעיניהם אך לאחור מכן שיהררו. ובי ענינים אלו גרמו להם להתבונן מחדש בכל מה שהיה בינם לבין יוסף, עד שנכנסו בליבם ספק שמא מושל מצרים הוא יוסף בכבודו ובעצמו.

ועקב זאת החליט יהודה לנסות את יוסף, ואמר לו "הננו עבדים לאדוני, גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו", שאין זה לא כדן תורה ולא כדן עבדים, ורצה לראות כיצד יפסוק. וכשראה שיוסף פסק כדן תורה, וכפי שאמר "האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד ואתם עלו לשלום אל אביכם", הבין שאכן העומד לפניו הוא יוסף, שאם לא כן כיצד יודע הוא דין תורה, שהרי לא יתכן ששמע זאת בדרך מקרה בבית מדרשו של יעקב, כי לדבריו אין הוא מבין כלל את לשון הקודש ולכן העמיד מתורגמן ביניהם.

ורדה בת סאלם נחום ע"ה
שרה בת סעידה כהן ע"ה
שרה בת ניסים שלום ע"ה

שלמון סלימן בן זוהרה סובן בני ז"ל
מכילף בן חוחילה כהן ז"ל
ישראל בן שרה וייס ז"ל

לע"נ ר' בנימין בן סלחה ז"ל ♦ סרה בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל ♦ נאזיה בת תאגיה ע"ה
אהרן בן יהוא ז"ל ♦ רחל בת סאלחה ע"ה
עביה בת סרה ע"ה

ולכך אמר לו יהודה "דבר נא עבדך דבר באוני אדוני", כלומר שאני רוצה לדבר עמך בסוד ובסתור, כי הבין שיוסף העמיד ביניהם כל הזמן מתורגמן כדי שמצרים לא ידעו שהוא מכיר את לשון הקודש נכהבטחתו לפרעה שלא יגלה זאת. ואז התקרב אליו יהודה ודיבר עימו ללא שישמעו זאת אחרים, והטיח בפניו את כל ההוכחות לכך שלדעתו הוא יוסף בן יעקב וכל כוונתו להתנכר לאחיו ולהתעלל בהם, ואינו חס על אביו.

וכשראה יוסף שתוכניתו השתבשה נוכפי שכתבו המפרשים שהיה בכוונתו להמשיך להעמיד פנים עד שיעקב אביו ירד בעצמו למצרים כדי להציל את בנימין, ויתקיים מה שחלם שגם השמש והירח משתחוים לו, ואחיו כבר חושדים בו שהוא יוסף, אזי "ולא יכול יוסף להתאפק". ואמר להם "אני יוסף, העוד אבי חי", כלומר שדבריהם נכונים שאני יוסף, אך "העוד אבי חי", כי מה לכם לחשוד בי שאני חס על אבא, וכי אתם חסותם עליי כשמכרתם אותי ולא התחשבתם בצער העצום שיהיה לו מחמת כן.

מחלוקת אחת דוחה מאה פרנסות

"ויצא האחד מאתי ואמר אך טרף טרף" (מד, כח)

החתם סופר פירש פסוק זה בדרך רמז, ש"האחד" היינו אחדות, ומכיון שיצאה האחדות ופסק השלום נטרף ונפסד טרף מוונותיו של האדם, כי מחלוקת אחת דוחה מאה פרנסות. והוא שאמר יעקב אבינו "ויצא האחד מאתי", שכיון שיצאה האחדות מבני ביתי והיתה קנאה ושנאה בין האחים, מיד "אך טרף טרף" שנחסר ונטרף טרף מוונותי. וכמו שאמרו האחים ליוסף (מג, כ) "יָרַד יִרְדְּנוּ לְשֹׁבוֹר אוֹכֵל", ופירש"י "ירידה היא לנו, רגילים היינו לפרנס אחרים, עכשיו אנו צריכים לך". ונמצא שיעקב תלה את העונו בביתו במחלוקת שהיתה בין בניו.

וזה שנאמר (תהלים קמו, יד) "השם גבולך שלום חלב חטים ושבועך", שע"י שיש לאדם שלום בביתו ובגבולו מעניק לו ה' פרנסה בשפע ומשביעו בתבואה דשנה ועושר. וכן פירש האלשיך את הפסוק (משלי יז, א) "טוב פת חרבה ושלוה בה מביט מלא זבחי ריב", כי בית שיש בו שלום ושלוה, גם אם אין בו אלא פת חרבה סופו שיזכו וישביו לעושר ולברכה, ולעומת זאת בית מלא זבחים ומאכלים טובים אך שוררת בו מחלוקת ומריבה, סופו שידלדלו ויהיו בחוסר כל. וכתב בספר עיון תפילה, שלכן בברכת "שים שלום" החותמות את תפילת העמידה ובה מבקשים על השפעת רבות, טובה וברכה והחיים וחסד, ומבקשים תחילה על השלום, שכן השלום הוא "כלי מחזיק ברכה" נכמבואר בסוף מס' עוקצין, וגם אם בשמים גזרו על האדם שיזכה לישועות ודברים טובים הרי שאם יש בביתו מחלוקת ומריבה לא יזכה לכך, שכן אין לו כלי קיבול ראוי שבו ישמרו עבורו מתנות אלו. ורק אחר שזוכה ל"שים שלום" שהוא הכלי, זוכה לכל הברכות והטובות הניתנות בתוכו.

האם יהודה ביצע את משימתו והשיב את בנימין ליעקב ?

"כי עבדך ערב את הנער וגו', וחטאתי לאבי כל הימים" (מד, לב)

פירש"י "ואם תאמר למה אני נכנס לתגר יותר משאר אחי, הם כולם מבחוץ, אבל אני נתקשרתי בקשר חזק להיות מנודה בשני עולמות". והיינו כפי שהתחייב יהודה ליעקב (לעיל מג, ט) "אנכי אערכנו מידי תבקשנו, אם לא הביאותיו אליך והצגתיו לפניך וחטאתי לך כל הימים", שקיבל על עצמו נידוי על תנאי באם לא ישיב את בנימין אל יעקב. ובמסכת מכות (יא, ב) אמרו, שמחמת נידוי זה נענש יהודה שהיו עצמותיו מגולגלים בארון במשך כל השנים שהיו ישראל במדבר, עד שעמד משה ובקש עליו רחמים.

והנה לפי פשוטו יהודה עמד בהבטחתו והחזיר את בנימין ליעקב, וכפי שכתב רבינו בחיי (להלן מה, כד), ואם כן יש לתמוה מדוע נענש. ומכך הוכיחו בגמ' שם שגם נידוי על תנאי צריך הפרה, ונידויו של יהודה לא הופר ולכן נענש.

והראב"ד (הל' ת"ת פ"ז הי"א) תמה מדוע לא התיר יעקב אבינו את יהודה מנידויו. ותיירץ מרן הכסף משנה, שמאחר שיהודה קיים את הבטחתו והעלה עמו את בנימין והציגו לפני יעקב היה סבור יעקב שאינו צריך התרה, ומכיון שלא נפסקה ההלכה כן, אלא קיימא לן שגם נידוי על תנאי צריך הפרה נותר

יהודה בנידויו. אך הפרי חדש (הובא בספר הליקוטים במהדורת פרנקל, שם) הקשה, שלא יתכן לומר שיעקב אבינו טעה בדין. אלא יהודה הוא שטעה, שסבר שכיון שקיים את התנאי אין נידויו טעון הפרה, וזהו שלא כהלכה. ויעקב סבר שיהודה כבר התיר הנידוי לעצמו ולכן לא התיר לו. וכן כתב הערוך לנר (שם) בשם הרשב"א, שיהודה פסק בזה שלא כהלכה.

והמגדל עוז (שם) תירץ, וז"ל "ולפי דעתי מההשם יצא הדבר, למשקליה למטרפסיה בהכי, כי מאז היטה הדרך לתמר וקידשה ובא עליה, נתחייב בכך נידוי. וגדולה מזו אמרו (יבמות נב, א) שהאמורא רב היה מלכה למי שקידש אשה בביאה, ולמי שקידש אשה בשוק, משום פריצות, ומלקות ושמתא כי הדדי נינהו, והקב"ה מאריך אפיה וגבי דיליה".

והגאון הרוגוצ'ובר רבי יוסף רוזין תירץ בצפנת פענח (שם), על פי דברי הימוסלמי (ניזר ט, א) שבן נח אינו יכול להתיר נדרו ע"י חכם, והוא הדין לנידוי, וכיון שלשבטים היה דין בן נח, לא היה יכול יעקב להתיר את נידוי יהודה.

ב. וכל הנ"ל נשען על ההנחה שיהודה אכן השיב את בנימין ליעקב. ברם, המאירי (מכות שם) כתב בשם הגאונים, שיהודה לא קיים התנאי, כי הניח את בנימין במצרים אצל יוסף ולא השיבו לאביו. וראיה לכך ממה שנאמר (להלן מה, כו) "ויפג לבו כי לא האמין להם", ולכאורה מדוע לא האמין להם יעקב, וכן מדוע הוצרך לסימן של העגלות ששלח לו יוסף, והרי היה יכול לשאול את בנימין האם דבריהם נכונים ויוסף עדיין חי, ועל כרחך שנשאר במצרים [ועיי"ש שביאר לפי זה את הוכחת הגמ' שנידוי על תנאי צריך הפרה].

ולפי זה צריך לומר כדברי הפרי חדש (שם) שיהודה לא התיר את נידויו כי סבר שאף שלא השיב את בנימין מכל מקום הרי כבר יצא בנימין מכלל סכנה, ואם כן קיים את הבטחתו. וכבר כתב כן הריטב"א (מכות, שם), וביאר שהתביעה על יהודה היתה מחמת שבשעה שקיבל על עצמו את הנידוי לא עלתה בדעתו אפשרות זו שמושל מצרים הוא יוסף ושבנימין ינצל כפי שאירע לבסוף, ולכן היה מחוייב לקיים את תנאו ממש ולהביא את בנימין ליעקב.

אמנם כבר העירו הראשונים על דברי המאירי, שהרי בנימין נמנה בין יורדי מצרים, ועל כרחך ששב עם אחיו אל אביו וירד עימם מצרימה, וכדעת רבינו בחיי [ולמאירי צריך לדחוק ולומר שבנימין נשאר במצרים אך לאחר מכן חזר לבדו אל בית אביו, ולאחר מכן ירד עם כל בית יעקב למצרים].

ומה שהוכיח המאירי מכך שיעקב לא האמין לבניו ולא שאל את בנימין, יש לדחות על פי דברי המפרשים שיעקב האמין להם שיוסף חי אך לא האמין שעדיין עומד הוא בצדקתו ונשמר בקדושתו למרות היותו מושל במצרים. ולזה לא היתה מועילה עדותו של בנימין, כי "האדם יראה לעינים, וה' יראה ללבב".

המסר שטמן יוסף ליעקב ביין ששלח לו...

"ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים נושאים מטוב מצרים" (מה, כג)

פירש"י "מצינו בתלמוד (מגילה טו, ב) ששלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו". ומרגניתא טבא מצאנו בביאור הענין בספר קהלת יצחק בשם רבי אברהם פוסילער ראב"ד וילנא. שהנה יעקב אבינו חשש שיוסף אינו עומד בצדקתו ודבקו בו מידותיהם והנהגותיהם של אנשי מצרים, ובפרט מידת הגאווה המסמלת ומאפיינת את מצרים, וכדברי הנביא (ישעיהו ל, ז) "ומצרים הבל וריק יעזרו, לכן קראתי לזאת רהב", ופירש רש"י, שמצרים גסי רוח וגאווניים. ומידה זו היא ראש ושרש לכל המידות המגונות, וכפי שהעיד בעל האורחות צדיקים בהקדמה לספרו "שהיא פתח לרעות רבות, ולא ראינו כזאת לרעה בכל המידות".

ויוסף שידע שאביו יחשוש לכך נתחכם ושלח לו יין ישן, שכן אמרו במסכת בבא בתרא (צח, א), שיינו של אדם גאותן ויהיר מחמיץ, וכפי שנאמר (חבקוק ב, ה) "ואף כי היין בוגד גבר יהיר", ולפי זה לא יתכן שיהיה במצרים יין טוב, ובפרט יין ישן, מחמת היות המצריים בעלי גאווה ורהב, ויינו של יוסף שלא החמיץ הייד עליו שעדיין עומד הוא בענוותנותו כבראשונה, ולא דבקה בו גאות מצרים.

וזהו שאמרו "יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו", שהניחותא האמורה בזה איננה מן היין בלבד, אלא מבעליו. דהיינו שעל ידי העדות הטמונה ביינו של יוסף, על ענוותו ושפלות רוחו, נחה דעתו של אביו הזקן, בידעו שיוסף נותר צדיק כפי שהיה מעיקרו, ו"יינו" לא החמיץ, תרתי משמע.

בארץ ישראל, וגם באירן, אנגליה, ארגנטינה, ארה"ב, בלגיה, מקסיקו, ערפת ומדינות נוספות, אלפי יהודים מרזוים את צמאונם מ'בארה של תורה'. בתרומה סמלית יש באפשרותך להנציח את שמות יקיריך ולהפיץ את אור התורה בארץ ישראל ובעולם כולו. טל' לפרטים: 08-9452903

לע"נ ניסים בן סלמה אהרון ז"ל ♦ אורה עישה בת ביחה פריחה ע"ה ע"י אבוטבול ♦ שמואל בן מרים אליהו ז"ל ♦ יצחק עוואד בן חיסין מוניער ז"ל

הרב חוואטו יצחק בן יהודה לוזון ז"ל
מרים בת מנטינה רוקח ע"ה
יונה בת מיסה סרוסי ע"ה

אברהם בן סולטנה דימרי ז"ל
מושה בן ימימה ונתן כוכבי ז"ל
דליה בת רחל ע"ה ע"י מור יוסף

ישראל בן חסן אלוני זע"ל
סעדה בת יוסף ונעמה זנדני ע"ה
יוסף בן עליה גבאי ז"ל